

IV KONGRES POLSKICH TOWARZYSTW
NAUKOWYCH NA OBCZYŹNIE

Od Wielkiego Wybuchu do Gułagu

4 września w Krakowie rozpocznie się IV Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie. Tego dnia wygłoszone będą referaty wprowadzające. **Ks. prof. Michał Heller** przedstawi wykład pt. „Od Wielkiego Wybuchu do Gułagu – Jak usprawiedliwić historię Wszechświata?”, zaś prof. Henryk Samsonowicz zastanawiać się będzie, co Polska wniosła do dziejów Europy.

Poniżej przedstawiamy rozmowę z ks. prof. Michałem Hellerem – teologiem, filozofem, kosmologiem, członkiem m.in. Papieskiej Akademii Nauk. Jako pierwszy Polak został laureatem Nagrody Templetona, przyznawanej za pokonywanie barier między nauką a religią.

» Panie Profesorze, zaczyna Pan swój wykład od Wielkiego Wybuchu. Dlaczego właśnie w ten sposób?

– Od Wielkiego Wybuchu, bo Wielki Wybuch jest początkiem wszystkiego, początkiem Wszechświata, albo przynajmniej tej fazy jego ewolucji, którą obecnie przeżywamy. I moje pierwsze pytanie, refleksja, jest taka: dlaczego w ogóle Wszechświat ma historię? Historia Wszechświata zaczęła się w Wielkim Wybuchu.

Możemy sobie wyobrazić Wielki Wybuch w ten sposób – to jest oczywiście wyobrażenie, ale chyba bardzo dobre – że przed Wielkim Wybuchem nie było nic, było ogromne pole możliwości, różne rzeczy mogły się stać, ale nie działo się nic. I nagle w jakimś punkcie, o ile można mówić o punkcie, kiedy nic nie ma, nagle się coś zaczyna.

Z punktu widzenia wiedzy fizycznej w tym punkcie musiała zaistnieć ogromna

informacja. Informacja, która potem rozwinęła się w historię Wszechświata. A więc ogromna kondensacja informacji. I zaczął się dziać czas. Fizyka nam mówi, że strzałka czasu, czyli to, co określa kierunek z przeszłości w przyszłość, jest wyznaczone prawem fizyki, które nazywa się prawem wzrostu entropii (druga zasada termodynamiki). Druga zasada termodynamiki powiada, że energia ulega rozproszeniu. Jeżeli mam filiżankę z kawą, a kawa jest gorąca (dużo energii znajduje się w jednej małej objętości), to z czasem energia się rozprasza w otaczającym powietrzu, powietrze lekko się rozgrzewa, kawa stygnie. Tak długo ten proces się odbywa, dopóki nie wyrównają się temperatury kawy i powietrza.

Taki proces zaczął się w Wielkim Wybuchu. Wielki Wybuch to ogromna koncentracja energii i informacji. Wraz z ekspansją Wszechświata, rozpoczął się proces degradacji tej energii. Kierunek czasu został określony. Historia zaczęła się dziać. Historia dzieje się – bo takie są prawa fizyki, którym podlega wszechświat.

» Istnieje pojęcie zła fizycznego (jego przejawem jest np. śmierć człowieka) i zła moralnego, którego przykładem może być Gułag.

– Tak, Gułag to jest uosobieniem zła moralnego. Należę do tych osób, które przeszły przez Syberię...

» Proszę powiedzieć, czy Sybir wpłynął w jakiś sposób na osobowość Pana Profesora?

– Na pewno wpłynął i to bardzo, chociażby w tym sensie, że dzieciństwo zawsze wpływa na to, jakim człowiek staje się potem. Jeżeli sięgam myślą wstecz, do dzieciństwa, do lat przebytych na Syberii, nawet tych najgorszych, początkowych – 1941, 1942 rok – gdy byłem wtedy bardzo mały, to przyznam, że dla mnie pomimo wszystko nie są to jakieś straszne lata. Straszne przeżycia to mieli moi rodzice. Jak nas utrzymać, jak wychować, jak nas nakarmić? A myśmy się bawili z kolegami – to jest normalne. Jeżeli rodzice opowiadali nam o Polsce, że jest taka wspaniała i że wszystko tam można kupić, to była dla nas taka daleka, piękna legenda.

Syberia wróciła do mnie jak już byłem trochę starszy w Polsce, przez opowiadania rodziców, gdy przekazywali nam, jakie mieli przeżycia, jakie mieli kłopoty. Układałem, organizowałem sobie te wspomnienia – to bardzo kształtowało moje poglądy.

Kiedyś po latach, będąc już dorosłym człowiekiem, czytałem wspomnienia osoby, dla której w młodości komunizm był pewną atrakcją,

Ks. prof. Michał Heller

łącznie z hasłem moralnej i społecznej równości i trzeba było dopiero paru lat życia w tym systemie, żeby autor zrozumiał, czym naprawdę ten system jest. Ten człowiek stał się potem opozycjonistą.

» Czy te doświadczenia i przemyślenia miały wpływ na dalsze losy Księdza Profesora, jego wybory życiowe?

– Myślę, że miały, aczkolwiek trudno mi powiedzieć z dokładnością „jeden do jednego”, ale jakiś wpływ musiały mieć. Na przykład: już jako młodego człowieka bardzo uderzyło mnie w Rosji to wypranie z religijności. Kilkadziesiąt lat bez religii, wychowywanie ludzi bez wartości – jakie to straszne spustoszenia czyni w człowieku. Widziałem to na przykładzie moich rosyjskich kolegów, z którymi się bawiłem. „Ziemia i niebo” – w porównaniu z tym, czego uczono nas w domu. To było silne przeżycie.

» Wracając do samego wykładu: jaka będzie jego konkluzja?

– Chcę pokazać, że o ile zło fizyczne można jakoś uzasadnić fizycznym prawem degradacji energii (wszystkie struktury muszą się ostatecznie rozpaść), o tyle problem zła moralnego, dobra i zła, wykracza poza prawa fizyki, to problem indywidualny, dobro i zło są kwestią wyboru, naszej decyzji.

Zło jest irracjonalne i dlatego racjonalnie nie da się go uzasadnić. Jego źródło leży w złych, irracjonalnych decyzjach człowieka. Ale nie tylko – i to jest drugie przesłanie mego wykładu – że problem człowieka, wraz z jego wolnością czynienia zła, ma wymiar kosmiczny. Poprzez istnienie czasu, dzianie się historii, prawa fizyki, jesteśmy wrońnięci w strukturę kosmosu.

» Pan Profesor powiedział kiedyś, że nauka jest piękną przygodą. Na czym polega to piękno?

– Nielatwo jest zdefiniować piękno. Bardzo ładnie określił to Arystoteles pisząc, że piękno to jest to, co się oczom podoba. A nauka jest piękną przygodą dlatego, że się podoba umysłowi. Ale dlaczego się podoba i co to jest piękno, to chyba łatwiej jest przeżyć, niż wytłumaczyć... Nauka jest piękną przygodą, bo poznanie świata jest piękne. Dlatego lubię historię filozofii, historię nauki, bo są opisem wielkiej przygody ludzkości w rozwikływaniu zagadki świata i człowieka. □

Rozmawiał: **Marian Nowy**
Polska Akademia
Umiejętności

Kongres odbywa się pod patronatem „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” oraz „Rzeczpospolitej”